

Agata Fiszer

Nowe media jako narzędzie usprawniające życie osób niepełnosprawnych

Abstrakt

Tematem niniejszej pracy jest udział osób niepełnosprawnych w korzystaniu z nowych mediów. Teza pracy przyjmuje, że korzystanie z nowych mediów sprzyja zwiększeniu niezależności osób niepełnosprawnych. Nowe media, w szczególności dostęp do Internetu daje im możliwość nabywania nowych kontaktów oraz zdobywania wiedzy. Osoby niepełnosprawne komunikują się w inny sposób niż osoby bez dysfunkcji. Posługują się językiem migowym, alfabetem brajla czy za pomocą specjalnych urządzeń. Dlatego też, by móc w pełni korzystać z Internetu, osoby niepełnosprawne często potrzebują pomocy. Po pierwsze w nauce z korzystania z Sieci, by zapobiec zagrożeniom, a po drugie w dostępie do nowych mediów. Strony Internetowe nie są przystosowane dla m.in. niewidomych, niesłyszących czy epileptyków. W pracy bada się możliwości jakie daje Internet osobom niepełnosprawnych oraz analizuje strony internetowe pod kątem wymogów WCAG. Jej celem jest wykazanie możliwości nowych mediów w ulepszeniu warunków życia osób niepełnosprawnych.

Słowa kluczowe: osoby niepełnosprawne, nowe media, technologie asystujące, samorealizacja, wykluczenie cyfrowe

New Media as a Tool for Improving the Lives of People with Disabilities

Abstract

The theme of this work is the participation of disabled people in the use of new media. The thesis work assumes that the use of new media help to increase the independence of people with disabilities. New media, in particular, access to the Internet gives them the opportunity to acquire new contacts and learning. People with disabilities communicate in a different way than people without dysfunction. They use sign language, in Braille or using special devices. Therefore, to be

able to take full advantage of the Internet, people with disabilities often need help. After first learning the use of the Web, to prevent risk, and secondly, access to new media. Websites are not suitable for, among others, blind, deaf or epileptics. The work explores the possibilities offered by the Internet to people with disabilities, and analyzes web pages for WCAG requirements. Its aim is to demonstrate the possibilities of new media in improving the living conditions of people with disabilities.

Key words: disabled people, new media, assistive technologies, self-realization, digital divide.

Wstęp

Problematyka niepełnosprawności jako zjawisko społeczne jest często niezauważalna przez niektórych badaczy zajmujących się komunikacją, bądź dziennikarzy tworzących nowe media. Poważanym wyzwaniem jest niedostatek więzi społecznych w życiu osób niepełnosprawnych. Charakterystyczne dla osób niepełnosprawnych jest raczej samotne spędzanie czasu wolnego. Często żyją one w izolacji, zostają wykluczone cyfrowo przez czynniki od nich nie zależne tzn. czynniki wynikające z przebytej, istniejącej bądź postępującej choroby czy kalectwa. To wszystko jednak kieruje się ku zmianom ze względu na to, że z punktu widzenia właściwości nowych mediów mogą one stanowić szansę na nowe znajomości. Wystarczy tylko umożliwić chorym dostęp do Internetu – przystosować go dla ich potrzeb. Do tej pory nie wiele osób tworzących media wiedziało jak, i że w ogóle, nowe media mogą pomóc takim osobom w wielu czynnościach życiowych. A jednak właśnie kreatywne wykorzystanie nowych mediów daje osobom niepełnosprawnym możliwość wyrażania siebie, treningu samodzielności oraz samorealizacji nie tylko w sieci. Powołując się na teorię Marshalla McLuhana, która tłumaczy, że media są przedłużeniem ludzkich zdolności – koło jest przedłużeniem stopy, książka jest przedłużeniem oka – udowadnia się, że nowe media są przedłużeniem zmysłów zwłaszcza dla osób z niepełnosprawnością.

1. Modele korzystania z nowych mediów przez osoby niepełnosprawne

1.1 Media jako przedłużenie zmysłów

Wraz z pojawieniem się elektroniki człowiek przedłużył, czyli wyprowadził na zewnątrz siebie, żywy model ośrodkowego układu nerwowego (McLuhan 2004: 83), Dzisiejsza elektronika jest nie tylko przedłużeniem naszych zmysłów, ale także i umysłu, a nawet świata przyjaciół. Człowiek, ze względu na swoją fizyczną niedoskonałość, musi korzystać z różnych przyrządów np. przy pomocy mikrofonów zostaje przedłużony aparat mowy, z kolei okulary, lupy czy lornetki są

przedłużeniem wzroku, zaś komputery z odpowiednim oprogramowaniem zwiększają nasz potencjał intelektualny. Według tej teorii nowe media są przedłużeniem człowieka.

W niniejszej pracy teoria ta będzie punktem wyjścia dla problemu etyki niepełnosprawności obecnej w nowych mediach. Czymże innym są bowiem nowe media dla niepełnosprawnych jak nie przedłużeniem zmysłów? Przedłużeniem, a nawet zastąpieniem wzroku, słuchu, czasem ruchu.

1.2 Technologie asystujące

Pewne problemy związane z niepełnosprawnością, np. dysfunkcje ruchowe, są wspólne dla różnych kategorii osób, zarówno niepełnosprawnych cieleśnie, jak i umysłowo. Wśród fizycznie niepełnosprawnych uwaga została poświęcona: amputantom – ludziom pozbawionym kończyn górnych i dolnych, W dostępie do informacji na pewne bariery napotykać także ludzie z uszkodzonym rdzeniem kręgowym, częściowo i całkowicie sparaliżowane. Problem rozważany będzie również pod kątem, licznej w Polsce kategorii, osób niedowidzących i niewidomych, niedosłyszących i głuchych, głuchoniewidomych oraz głuchoniemych, posługujących się językiem migowym lub czytających z ruchu ust. Brane pod uwagę będą równocześnie osoby wrażliwe na niektóre sygnały wizualne lub akustyczne, przede wszystkim chore na epilepsję. Drugą kategorią są osoby o odmiennych – w stosunku od standardowej populacji – parametrach intelektualnych, wynikających z przebytych chorób neurologicznych, dotkniętych wadami wrodzonymi lub anomaliami genetycznymi: autyzmem, zespołem Downa, zespołem Aspergera, Alzheimerem, Parkinsonem (zestawienie własne wykonane na podstawie *Web Content...* 2008).

Dla pełnego korzystania z zasobów informacji elektronicznej przez osoby niepełnosprawne niezbędne jest umożliwienie im pracy z pomocą specjalistycznego sprzętu i oprogramowania asystującego. Technologie wspomagające są alternatywą w użytkowaniu mediów współczesnego świata. To urządzenia i oprogramowania zaprojektowane do używania przez osoby niepełnosprawne, których głównym zadaniem jest przetworzenie informacji niedostępnej na dostępną.

Rozwiązania sprzętowe służą najczęściej do powiększania informacji analogowej (tekst drukowany), a programowe do powiększania informacji elektronicznej (ekrany komputerów, telefonów komórkowych itp.). Z tego rodzaju rozwiązań korzystają osoby słabowidzące. Czytniki ekranu, używane przez osoby niewidome do odczytu treści tekstowych za pomocą mowy syntetycznej lub brajla. Informację wyświetlaną na ekranie urządzenia (komputera, telefonu komórkowego itp.) prezentują w postaci akustycznej lub dotykowej. Dalej – programy przetwarzające tekst na mowę syntetyczną, używane przez niektóre osoby z niepełnosprawnościami kognitywnymi, językowymi i trudnościami w nauce w celu przekształcenia tekstu w mowę syntetyczną. Urządzenia i oprogramowania transmitujące tekst, służące osobom głuchym i niedosłyszącym w komunikacji (tekstofony itp.). Urządzenia wspomagające słyszenie, czyli

indywidualne aparaty słuchowe, transmitters FM, pętle indukcyjne. Tego rodzaju rozwiązania służą osobom z ubytkami słuchu, które mogą być kompensowane przez rozwiązania techniczne. Programy rozpoznające mowę, używane przez niektóre osoby niepełnosprawne fizycznie. Technologiami wspomagającymi są również specjalne klawiatury, używane przez osoby z niektórymi niepełnosprawnościami fizycznymi, które symulują standardową klawiaturę (w tym klawiatury specjalne wyposażone we wskaźniki nagłowne, switche, sip/puff oraz inne specjalne urządzenia do wprowadzania danych). Istnieją jednocześnie specjalne wskaźniki, używane przez osoby z niektórymi rodzajami niepełnosprawności fizycznych w celu symulowania kursora myszy i naciskania przycisków. Urządzenia i oprogramowania wspomagające komunikację z urządzeniami - myszy sterowane nogą lub głową, sterowanie głosem. Tym samym „telefony komórkowe (w szczególności smartfony), notebooki, tablety, komputery stacjonarne (typu PC), płaskie telewizory (typu LED, LCD) oraz konsole od gier nie są już tylko elektronicznymi „gadżetami” służącymi do zabawy, ale stały się dla wielu osób niezbywalnym elementem życia, w tym również społecznego” (Sahaj 2013: 105). „Producenci sprzętu elektronicznego dostosowują się do możliwości i potrzeb osób o specyficznych potrzebach komunikacyjnych. Przykładem tego są proste telefony komórkowe firmy Emporia, reklamowane jako „telefony dla seniorów” (obydwójga płci), niemające zbyt wielu funkcji (zwłaszcza zaawansowanych), ale za to ogromne („przyjazne”) ekrany i duże, poręczne, podświetlane klawisze, umożliwiające łatwy dostęp do menu” (Sahaj 2013: 107).

Specyficzny rodzaj komunikowania się osób niepełnosprawnych – przez brak mowy, słuchu, problemy z poruszaniem czy zmiany genetyczne – prowokuje powstawanie nowych sposobów technologicznych, logicznych, manualnych w kontekście świata wirtualnego, gdyż Internet powinien być dostępny dla każdego, jako nowe oblicze komunikacji ze światem. Technologie asystujące inspirowane problemami społecznymi, wypełniają teorię Marshalla McLuhana o mediach przedłużających zmysły człowieka, a nawet zastępując je, dając tym samym możliwość uczestnictwa osób niepełnosprawnych w wirtualnym świecie i korzystania z jego zasobów. W następnym rozdziale zamierza się przeanalizować wady i zalety tych przeobrażeń społecznych wobec niepełnosprawnych użytkowników Internetu.

2. Znaczenie nowych mediów w życiu osób niepełnosprawnych

2.1 Rola kontaktów międzyludzkich w psychologii społecznej

Sieć internetowa oplata całą planetę, skracając dystanse, udostępniając sprzyjające sposoby porozumiewania się (tekst, dźwięk, wideo). Dziś nie jest problemem mieć kolegę z drugiej półkuli, który podziela nasze zainteresowania. Oczywiście jest bowiem, że wirtualność tworzy obszar umożliwiający nawiązanie znajomości. Bycie w tej samej rzeczywistości zmniejsza dystanse dzielące ludzi. Przyjaźń była od dawna ceniona jako wartość indywidualna oraz społeczna. A już w

szczegółności osoby niepełnosprawne potrzebują rozmowy, dzielenia się doświadczeniami, problemami ale i radościami. „Kontakty z innymi ludźmi są głównym powodem satysfakcji życiowej albo jej braku, niezależnie od poziomu intelektualnego” (Plichta 2013: 123). „Chodzi tu zarówno o kwestię jakości relacji z innymi ludźmi, jak i umiejętności potrzebnych do ich nawiązywania i podtrzymywania. Znaczący potencjał nowych mediów polega na możliwości używania ich w kontekście społecznym — do komunikowania się, prezentowania siebie itp. Potencjał ten wypełnić się może wtedy, gdy ma się kogoś, do kogo się pisze, gdy są ludzie, których interesuje, co chcemy napisać na portalu społecznościowym i reagują na to. Pierwszorzędne znaczenie ma wplecenie nowych mediów w kontekst społeczny życia osób z niepełnosprawnością intelektualną, np. poprzez pomoc w znalezieniu przyjaciół, którzy mogą być wsparciem w aktywnościach realizowanych w świecie „realnym”, jak i cyfrowym” (Plichta 2013: 132-133). Priorytetowym aspektem takiego wsparcia jest bezwzględna akceptacja osoby niezależnie od jej poglądów, poszczególnych zachowań i postawa zaprzyjaźnionego człowieka. Gdyż należy pamiętać, że osoba niepełnosprawna robi wszystko to samo co każdy człowiek na świecie, tylko że inaczej. Często z pomocą innego człowieka, bądź nawiązując do tematu pracy, z pomocą technologii asystujących.

„Dzięki komputerowi i dostępowi do sieci osoby niepełnosprawne mogą (...) wykonywać telepracę (co do pewnego stopnia ułatwiają e-podpisy i możliwość rozliczania się z urzędami skarbowymi poprzez Internet), przechodzić telerehabilitację (przy wykorzystaniu zjawiska *biofeedbacku*), brać udział w wyborach (od niedawna), znaleźć partnera życiowego. (...) Poprzez Internet można zrobić zakupy (które zostają przyniesione do domu), wizytować fora internetowe, szukać grup wsparcia i informacji dotyczących chorób i niepełnosprawności. Jako że wiele stron internetowych (w tym rządowe i organizacje zajmujących się sprawami osób niepełnosprawnych) jest dostosowanych do ich specyficznych możliwości (np. suwak do powiększania czcionki dla niedowidzących, witryny tekstowe z kolorowymi czcionkami), mogą one surfować po sieci. „Sercem” Internetowego Portalu Osób Niepełnosprawnych (IPON, <http://www.ipon.pl>) są czaty i randki (z fotoofertami), forum dyskusyjne i bieżące ogłoszenia. Dzięki takim platformom osoby niepełnosprawne są aktywne społecznie, stanowią „socjologicznie aktywne agregaty” (Sahaj 2013: 108). Nawet osoby sprawne korzystają z tego typu możliwości, jednak nie potrzebują technologicznych asystentów. Wprowadzenie narzędzi informatycznych dla udogodnień osób niepełnosprawnych jest coraz powszechniejsze. Przełomem jest edukacja w multimediami. Osoby unieruchomione we własnych mieszkaniach mogą uczyć się na poziomie podstawowym, gimnazjum i średnim oraz studiować za pomocą *e-learning'u*, *distance learning'u*. Media mają coraz bardziej znaczące miejsce w edukacji. „Pierwsza z funkcji polega na niemal błyskawicznym dostarczeniu różnorodnych informacji. Istota drugiej funkcji – ludycznej – dotyczy programów

rozrywkowych, których wartości są uzależnione od jakości programów i sposobu ich odbioru. Trzecia funkcja – stymulująca – wyraża się w inspirowaniu odbiorców do aktywnego odbioru nadawanych treści. Czwarta funkcja – wzorotwórcza – polega na propagowaniu określonych stylów, ideałów, wzorów postępowania i zachowania. Piąta funkcja – interpersonalna – wynika z wszechobecnej telewizji i komputerów łączących się z całym światem poprzez Internet” (Bednarek 2006: 87). Według Józefa Bednarka (2006: 131), którego książka jest cytowana w tej pracy, komputer może być stosowany w czterech integrujących sposobach uczenia się: „w przyswajaniu, odkrywaniu, przeżywaniu i działaniu. Jest zatem przydatny w każdej strategii kształcenia (...)”. Wyróżnia on również cztery typy nauczania wspomaganego komputerem. Po pierwsze jest to mechaniczne kształtowanie nawyków (automat ćwiczy określoną umiejętność). Po drugie - strategia korepetycyjna (dialog użytkownik - komputer), dalej - strategia symulacyjna (przedstawienie fikcyjnej sytuacji świata) i modelowanie (przedstawienie sytuacji świata rzeczywistego) (Bednarek 2006: 131). Komputer jest cierpliwym nauczycielem. Za każdym razem tak samo powtarza polecenie, poza tym zapisuje, punktuje pracę użytkownika jak np. w grach edukacyjnych. Internet jest źródłem informacji, środkiem poznawczym (w zakresie np. geografii, biologii, historii, języka obcego itp. „Ważnym elementem, umożliwiającym stosowanie komputerów w szkolnictwie specjalnym, będzie możliwość podłączenia do nich specjalnych urządzeń peryferyjnych, takich jak np. specjalistyczne klawiatury, różnego rodzaju trackballe i joysticki, wyłączniki np. pod brodę, wskaźniki na głowę typu *Head-pointer*” (Bednarek 2006: 194).

Jak wspomniano już we wstępie pracy, osoby niepełnosprawne często są izolowane społecznie. Pozyskanie znajomości, chociażby tych internetowych, poprzez pracę, naukę czy zwykłą rozmowę są bardzo istotne. Być może zmieniają się one w realne przyjaźnie.

2.2 Znaczenie nowych mediów w kształtowaniu osobowości i codziennych czynnościach osób niepełnosprawnych

Nowoczesne technologie niosą ze sobą olbrzymie nadzieje na poprawę jakości życia i możliwości pozytywnego manifestowania siebie w świecie – dotyczy to zarówno osób bez niepełnosprawności, jak i jednostek nią obarczonych. Szczególnie zwraca się uwagę na potencjał nowoczesnych technologii w kształtowaniu osobowości osób niepełnosprawnych. „Z licznych badań wynika, że środki techniczne obok gromadzenia, przetwarzania i przekazywania informacji, mogą służyć także rozwijaniu intelektu i emocji, kształtowaniu wartości” (Bednarek 2006: 269).

Internet określa się jako najmniej ograniczające środowisko. W sieci osoby niepełnosprawne nie muszą manifestować swojego kalectwa, nie są oceniane poprzez wygląd czy sposób wykonywania konkretnych czynności. Mogą zachować swoją anonimowość podobnie jak każdy internauta. Niepełnosprawnym nie o to jednak chodzi, by się ukrywać. Internet daje możliwość

samodzielnych wyborów w czasie wolnym, bez opiekuna. Każdy może wyrazić siebie, poprzez wpisy, blogi, prowadzenie kont na portalach społecznościowych, wymianę korespondencji mailowej itp. „(...) dla osób dotkniętych niepełnosprawnością intelektualną nowe media w wielu zakresach mogą być szansą na poprawę ich sytuacji życiowej, np. w sferze podejmowania niezależnych decyzji i obserwowania skutków własnej działalności” (Plichta 2013: 122). Tym samym osoba chora nabiera pewności siebie, ma poczucie samorealizacji, co na pewno skutkuje zadowoleniem w życiu realnym. „Wirtualne środowisko uczenia się przyczynia się również do powstania elastyczności poznawczej (*cognitive flexibility*). (...) Jane Seale, używa terminu „cyfrowa zręczność” (*digital agility*), która jest niezwykle ważna z punktu widzenia tego, jak osoby niepełnosprawne postrzegane są zarówno przez ludzi postronnych, jak i profesjonalistów. Jeśli posiadają taką zręczność w posługiwaniu się nowoczesnymi technologiami, nie są tak często postrzegane jako bezbronne ofiary wykluczenia” (Plichta 2013: 127).

Innym faktem potwierdzającym twierdzenie, że Internet jest najmniej ograniczającym środowiskiem, jest natychmiastowa gratyfikacja – łatwe wywoływanie zmian i obserwowanie skutków własnej działalności. Przy bardzo skromnym dorobku doświadczenia życiowego wśród osób niepełnosprawnych, każde nowe przeżycie jest bardzo ważne. „W powiązaniu z trudnościami w osiągnięciu szybkich efektów swojej działalności w przypadku uczniów z niepełnosprawnością intelektualną nowe media dają znaczne możliwości doświadczania poczucia osiągnięć (...) sama możliwość wywoływania zmian wydaje się mieć istotne znaczenie dla rozwoju i zdrowia psychicznego omawianej grupy użytkowników Internetu” (Plichta 2013: 128).

Internet sprzyja niepełnosprawnym również poprzez przewagę obrazu nad słowem pisany. „Media posługują się systemami znaków, z których najważniejsze znaczenie mają ikony (obrazy statyczne i dynamiczne), symbole (język, pismo), indeksy oraz sygnały, czyli znaki, które wywołują działanie” (Bednarek 2006: 193). „Można upatrywać tu szansy na wykorzystanie naturalnej tendencji człowieka z niepełnosprawnością intelektualną do preferencji obrazu nad tekstem” (Plichta 2013: 128). Wszystko wskazuje na to, że multimedia odgrywają coraz większą rolę w kształtowaniu postaw i rozwijaniu osobowości, tym bardziej wśród osób niepełnosprawnych. Jednak nadzieje, jakie wiąże się z siecią i multimediami, należy rozpatrywać razem ze szkodliwościami uczestnictwa w świecie nowych mediów, co omówiono w ostatnim punkcie tego rozdziału.

2.3 Zagrożenia związane z korzystaniem z nowych mediów przez osoby niepełnosprawne

Oprócz pozytywnego wpływu współczesnych mediów na codzienność osoby niepełnosprawnej, globalna Sieć ma też swoją „mroczną stronę”. Internet może być ułatwieniem i

pomocą w codziennych czynnościach, jednak może też być narzędziem ograniczania wolności, uzależnieniem, krzywdzicielem. Pomimo, że na te negatywne czynniki wszyscy odbiorcy są podatni, to jednak istnieje szereg aspektów, które stanowią większe zagrożenie dla osób niepełnosprawnych, aniżeli dla sprawnych.

Amadeusz Krause w swojej książce „Człowiek niepełnosprawny wobec przeobrażeń społecznych”, na której w szczególności opierają się rozważania tej pracy, główne zagrożenia dostrzega w niższym poziomie intelektualnym upośledzonego odbiorcy. Wyróżnia on po pierwsze podatność na medialną manipulację, głównie konsumpcyjną: „Niezaprzeczalny jest fakt, że niższy potencjał intelektualny sprzyja bezkrytycznemu odbiorowi treści reklamowych. Jednak w praktyce oznacza to bowiem, że osoba z upośledzeniem ma możliwość uczestniczenia w typowych dla danego środowiska, specyficznych dla wieku i podłoża kulturowego stylach konsumpcyjnych, że postrzega się sama na równi z innymi oraz jest możliwe, że będzie tak też postrzegana przez pozostałych. W sytuacji przeciwnej możemy prognozować wzmocnienie negatywnych stereotypów upośledzenia lub wzrost dystansu społecznego wobec osoby z upośledzeniem” (Krause 2015: 132). Media i ich zawartość wywiera wpływ na gusty, modę, przyzwyczajenia konsumpcyjne, styl życia, zachowanie a nawet poglądy czy wierzenia. Uwalnia to człowieka od wysiłku myślenia i zastanawiania się co jest prawdą i co jest nam tak naprawdę potrzebne – uwalnia od samostanowienia. „Telewizja to my, prezentowane tam opinie są naszymi opiniami, bo innych nie mamy; oglądany tam świat jest naszym światem, bo – znowu – innego nie znamy” (Szkudlarek 1999: 79). Można się zastanowić czy faktycznie jest to dla nas dobre, bo wygodne na pewno. W przypadku osób niepełnosprawnych z pewnością ułatwia to odnalezienie się w świecie, za którym coraz trudniej nadążyć. Być może takie przesłanie może przerażać, ale „z perspektywy człowieka upośledzonego życie w takim świecie, niejako gotowym i zaserwowanym, będzie łatwiejsze i pozbawione selekcji w postaci posiadania lub nieposiadania umiejętności tworzenia konstrukcji własnych” (Krause 2015: 129). Inaczej jest w przypadku negatywnych wzorców, o których dalej mówi A. Krause. Przyjmowanie ich jest bardzo niebezpieczne dla dalszego rozwoju. Często niepełnosprawni, głównie intelektualnie, nie mają zdolności oceny konsekwencji czynu co może prowadzić do nieszczęścia. Niezdolność krytycznej analizy, to kolejny punkt autora. Ważne jest pokazanie choremu różnicy pomiędzy światem wirtualnym a światem rzeczywistym. Coraz częściej niepełnosprawnemu trudno odróżnić fikcję od realnego świata. W innym przypadku zbyt utożsamia się on z prezentowanymi w mediach działaniami, stylami, marzeniami, dążeniami. Zatraca się w tym i zaczyna żyć w świecie fikcji, który nie ma swego przedmiotu odniesienia. Media mogą też budzić niepokój wśród niepełnosprawnych. Niezrozumienie komunikatów medialnych, niepokój ich ilością, niemożność ich selekcji i racjonalnej oceny może powodować wyolbrzymianie zagrożeń np. realne zagrożenie wojną, terroryzmem, przemocą. A. Krause nazywa

to „trudności w rozróżnieniu związków sytuacyjnych, przestrzennych, czasowych”. Jest to pewnego rodzaju wyolbrzymianie konsekwencji i zagrożeń przez osoby niepełnosprawne z upośledzeniem umysłowym. Poważną sprawą jest również uzależnienie od telewizji czy Internetu. Może to powodować brak aktywności w życiu realnym, przede wszystkim towarzyskim. Analogicznie do pozytywnych czynników jakimi są np. nabywanie kontaktów, tak nadużywanie sieci czy multimediiów może dać skutek odwrotny. Czyli spędzanie czasu w domu, bezpiecznie, gdzie możemy kontrolować wszystko za pomocą pilota, myszki czy w przypadku osób niepełnosprawnych ruchowo innym kontrolerem, odizolowując się od społeczności. „Często mamy do czynienia z – nazwę to umownie – medialną kompensacją upośledzenia, czyli ucieczką w świat wirtualny bez konieczności uciążliwej rewalidacji, poddawania się społecznej ocenie, narażania się na efekt stygmatyzacji czy inne negatywne reakcje. Pozostanie w domu jest zatem wygodne, przed „złośliwymi” uwagami i spojrzeniami przechodniów chronią ściany (...)” (Krause 2015: 137). Ostatnim punktem przywołanym przez autora jest – prezentowanie i powielanie stereotypów o ludziach niepełnosprawnych w mediach. Zdarza się, że media utrwalają szablonowe wyobrażenie o ludziach niepełnosprawnych, co czasami może ich urazić. Jest to wynikiem niewiedzy na ten temat wśród osób reprezentujących media. Na szczęście ulega to zmianie na lepsze.

Wracając do nabywania kontaktów przez Internet należy podkreślić, że królująca w Sieci anonimowość przypomina o zachowaniu ostrożności podczas korzystania z czatów i innych komunikatorów sieciowych. Niepełnosprawność jest niestety czynnikiem sprzyjającym możliwości stania się ofiarą agresji elektronicznej lub narażeniu na wykorzystanie. „Istnieją przynajmniej dwa ważne powody podejmowania problematyki obecności w świecie nowych mediów w kontekście funkcjonowania osób niepełnosprawnych intelektualnie” (Plichta 2013: 124). Jak podkreśla Piotr Plichta pierwszy z nich to używanie nowych mediów w celu rozwoju, drugi to ochrona przed ryzykownymi sytuacjami. Zwiększona podatność na zranienie osób ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, jak też kalekich, może występować właśnie w Sieci. Jednym ze zidentyfikowanych typów agresji elektronicznej jest agresja wobec pokrzywdzonych (m.in. alkoholików, bezdomnych, niepełnosprawnych, chorych psychicznie)” (Plichta 2013: 125). Działanie polega na utrwaleniu np. nagrania telefonem komórkowym negatywnego zachowania i upublicznieniu go w sieci. Warto wspomnieć, że ofiary mogą być sprowokowane do zachowań wartych krytyki. Innym działaniem jest nagranie i upublicznienie fizycznego dręczenia kogoś słabszego.

Ważna jest minimalizacja negatywnych wpływów multimediiów na rozwój osób niepełnosprawnych, poprzez edukację, uświadamiania, częściową, bądź tylko początkową kontrolę przeglądanych stron przez podopiecznego. Racjonalne korzystanie z mediów i przestrzeganie określonych wymagań są podstawowym czynnikiem mającym wpływ na stan zdrowia i samopoczucie ich użytkowników. Ważna jest normalizacja życia niepełnosprawnych,

niewykluczanie ich ze społeczności. gdyż jak powiedziała kiedyś Temple Grandin, profesor na *Colorado State University*, wysokofunkcjonująca osoba z autyzmem – „świat potrzebuje różnych umysłów”.

3. Standardy określające użyteczność stron internetowych dla osób niepełnosprawnych

Aby działać przeciw wykluczeniu cyfrowemu osób niepełnosprawnych ważne jest dostosowanie stron internetowych do ich potrzeb oraz kompatybilność z technologiami asystującymi, z których często korzystają takie osoby. W ostatniej dekadzie, widoczny jest wyraźny postęp na tym polu, ale jednak wiele jeszcze pozostaje do zrobienia. Wykluczenie cyfrowe i informacyjne staje się jednym z większych problemów społeczeństwa informacyjnego. Podejmowane są różnego rodzaju działania mające na celu zmniejszenie, bądź całkowitą likwidację tego problemu. Dużym krokiem jest powstanie wytycznych dotyczących dostępności treści internetowych czyli Web Content Accessibility Guidelines (WCAG). Inicjatywa ta, działająca w ramach konsorcjum W3C (World Wide Web Consortium), zajmuje się między innymi: tworzeniem wytycznych odnośnie standardów dostępności stron www; przygotowywaniem materiałów pomocniczych (aby wspomóc zrozumienie lub wdrażanie opracowanych dostępność sieci Web) oraz budowaniem ogólnoswiatowej grupy podmiotów wspierających proces zapewnienia dostępności sieci (□Widawska 2014: 16-17).

Pierwsza wersja WCAG 1.0 powstała w 1999 roku, jednak postęp technologiczny wymusił opracowanie nowej wersji wytycznych – WCAG 2.0, które w 2012 roku uzyskały status normy międzynarodowej. Dlatego też i Polskie prawo zostało dostosowane do światowych standardów. W Dzienniku Ustaw 16 maja 2012 r. ukazało się Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 12 kwietnia 2012 r. w sprawie Krajowych Ram Interoperacyjności, minimalnych wymagań dla rejestrów publicznych i wymiany informacji w postaci elektronicznej oraz minimalnych wymagań dla systemów teleinformatycznych (Dz. U. 2012, pozycja 526). Rozporządzenie to obliguje podmioty publiczne czyli m.in. ministerstwa, urzędy wojewódzkie, urzędy miast i gmin, straż, policję, szpitale do dostosowania serwisów www do standardu WCAG 2.0.

Obecnie wytyczne znajdujące się w dokumencie zostały podzielone na cztery główne zasady, w ramach których zawarto 12 wytycznych. By przybliżyć standardy WCAG w pracy posłużono się tłumaczeniem Jacka Zadroznego z fundacji osób niewidomych *Vis Maior*. Pierwsza zasada dotyczy osób niepełnosprawnych sensorycznie. Percepcja/postrzegalność –informacje oraz komponenty interfejsu użytkownika muszą być przedstawione tak, by użytkownicy głównie z niepełnosprawnością słuchu i wzroku, mogli ją poprawnie odebrać. Wytyczne proponują alternatywę w postaci tekstu. Tzn. grafiki, dźwięk, filmy, animacje, aplikacje, mapy i inne obiekty, które tekstem nie są powinny być opisane tekstem. „W ten sposób jego obecność nie umknie

użytkownikom niepełnosprawnym sensorycznie, bo można go odczytać wzrokiem (osoby niesłyszące) i słuchem (synteza mowy) lub dotykiem (alfabet brajla) (Zadrożny 2014: 19). W przypadku filmów i nagrań audio, które mają określony czas trwania stały tekst alternatywny nie sprawdzi się w pełni. Jacek Zadrożny proponuje zastosowanie audiodeskrypcji dla osób niewidzących i napisów, bądź tłumaczenie na język migowy dla osób niesłyszących. Ważna jest również możliwość adaptacji, czyli przetworzenie informacji przez technologie asystujące. Ostatnia wytyczną w tym punkcie propaguje unikanie szumu, tak by informacja była lepiej zrozumiała. Kolejna zasada odnosi się do niepełnosprawnych manualnie. Funkcjonalność - komponenty interfejsu użytkownika oraz nawigacja powinny pozwalać na interakcję. „Niektóre osoby niesprawne ruchowo muszą korzystać z klawiatury, bo nie są w stanie używać myszy lub trackballa. Niewidomi użytkownicy także korzystają z klawiatury, bo nie mogą skoordynować ruchu kursora z ruchami ręki” (Zadrożny 2014: 20). System nawigacji powinien być również przejrzysty i zrozumiały. Po za tym niepełnosprawni często pracują wolniej niż pozostała część społeczeństwa. Np. niewidomi muszą najpierw przewertować całą stronę by znaleźć ważną dla nich rzecz, nie są w stanie od razu skupić się na konkretnym przycisku czy funkcji. Kolejna wytyczna w tym punkcie przestrzega przed migotaniem obrazu, czerwonych rozbłysków, falowań obrazu, gdyż może to powodować atak epilepsji. Ta wytyczna została wprowadzona „po masowych atakach epilepsji, które wystąpiły u kilkuset japońskich dzieci na skutek obejrzenia kreskówki” (Zadrożny 2014: 21). Trzecia z głównych zasad dotyczy niepełnosprawnych poznawczo. Tworzone treści, interfejsy i usługi powinny być zrozumiałe dla użytkownika. Zrozumiały powinien być również sposób działania serwisu internetowego. Kłopotliwe są otwierające się bez uprzedzenia nowe okna, zakładki czy aplikacje. Najwięcej interakcji pomiędzy użytkownikiem i serwisem internetowym zachodzi podczas wprowadzania danych, logowania się, wypełniania formularzy. Należy więc opatrzyć strony w instrukcje, opisy czy etykiety, by uniknąć błędów bądź trudności w korzystaniu ze strony. Czwarta, ostatni zasada odnosi się do technologii asystujących. Jest to: Rzetelność/solidność techniczna – treść musi być tworzona w zgodzie ze standardami technicznymi i z uwzględnieniem aktualnych możliwości technologii asystujących by mogła być poprawnie interpretowana przez różnych użytkowników.

Dostosowanie polskiego prawa do światowych standardów to pierwszy krok zapobiegający włączeniu niepełnosprawnych, starszych i niezamożnych ze społeczności informacyjnej. Dostępność Internetu dla wszystkich ludzi jest bardzo ważna. Jak powiedział Tim Berners-Lee – współtwórca usług www, przewodniczący *World Wide Web Consortium* - „*The power of the Web is in its universality. Access by everyone regardless of disability is an essential aspect*” (Web Accessibility... 2016). Co oznacza „Siłą sieci Web jest jej uniwersalność. Dostępność dla wszystkich, bez względu na niepełnosprawność, jest jej zasadniczym aspektem”.

3.2 Analiza stron internetowych według wymogów WCAG 2.0

Dostępność www to cecha budowy strony internetowej umożliwiająca wszystkim a w szczególności osobom z niepełnosprawnością, samodzielne, pełne, bezpieczne i efektywne korzystanie z serwisów internetowych. Według wymogów WCAG 2.0 twórcy serwisów internetowych powinni zwracać uwagę m.in. na odpowiednią jakość czcionki, kontrasty strony, teksty do elementów graficznych, opisy pól formularzy, zrozumiałość tworzonych wyszukiwarek i treści. Według najnowszych badań Fundacji Widzialni z 2016r. procent dostępnych stron internetowych administracji publicznej dla niepełnosprawnych wynosi 22,9%. Wynik ten nie jest wysoki, co świadczy o wciąż aktualnej potrzebie pracy nad pozostałymi serwisami, jednak w porównaniu do minionych lat sytuacja diametralnie się polepsza. W ubiegłym roku procent ten wynosił 12,8 a w 2013r było to zaledwie 1,7% stron www instytucji publicznych. Na pierwszym miejscu w tegorocznym rankingu znalazła się strona Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi minrol.gov.pl z wynikiem 94,7%. Zaraz za nią, pod względem procentowej oceny, pojawiła się pfron.org.pl strona Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Na trzecim miejscu jest www.mr.gov.pl, strona Ministerstwa Rozwoju. Słaby wynik uzyskały strony internetowe najważniejszych osób w Polsce czyli premiera i prezydenta, gdzie wynik nie przekraczał 74%. Z pośród przydatniejszych stron w codziennym życiu człowieka jak np. portal podatkowy epodatki.mf.gov.pl uzyskał tylko 59,3%, natomiast bardzo słabą ocenę dostał zus.pl z punktacją 54,3% (Fundacja Widzialni 2016).

Życie każdego człowieka nie opiera się na codziennym przeglądaniu stron internetowych instytucji publicznych. Oczywiście jest to przydatne, jednak korzystając z Internetu poszukujemy także rozrywki czy kontaktu z innymi osobami. Przeglądając strony internetowe organizacji czy osób niepublicznych niestety nie dostrzega się wybitnych udogodnień dla osób niepełnosprawnych. Nawet te specjalizujące się w tematyce niepełnosprawności jak akademiazycia.org, gdzie co prawda można dosyć swobodnie poruszać się bez użycia myszki, ale brak w niej funkcji zmiany kontrastów czy powiększenia czcionki. Nie mówiąc już o udogodnieniu dla niewidomych – zupełny brak jakichkolwiek dźwięków, czyli bez urządzeń asystujących nie ma możliwości korzystania ze strony. Innym przykładem jest strona razemztoba.pl. Widać, że za wszelką cenę jej twórcy starają się wesprzeć niepełnosprawnych. Strona ma możliwość zmiany kontrastów, czcionki, jest nawet dostępna całkowicie tekstowa wersja, jednak pierwsze wrażenie nie jest pozytywne. Wyskakujące nagle okna, niespodziewanie przeskakujące obrazy czy szybko przesuwający się tekst nie służy epileptykom. Wręcz utrudnia to percepcję strony. Nie sposób wspomnieć o stronach i portalach najczęściej odwiedzanych przez wszystkich użytkowników Internetu takich jak Google.pl, Facebook.pl, allegro.pl, youtube.com, onet.pl czy wp.pl, które pełne są migających obrazów,

drobnych druczków nie możliwych do powiększenia, niechcianych reklam i zbędnego przepelnienia informacją. Problematiczne są również zabezpieczenia typu CAPTCHA w postaci zniekształconych liter i cyfr, które trzeba przepisać, by udowodnić, że jest się człowiekiem, a nie robotem internetowym. Takie rozwiązanie jest niedostępne dla osób niewidomych.

Obecnie serwisy komercyjne nie mają obowiązku dostosowywania swoich stron dla potrzeb osób niepełnosprawnych, ale być może wkrótce się to zmieni, a przy najmniej powinno. Sieć przepelniona jest elementami, z których nie można skorzystać za pomocą klawiatury bądź są, które zaprojektowane są w sposób utrudniający interakcje z technologiami asystującymi. Warunki powoli się poprawiają, bo i świadomość projektantów jest coraz wyższa, ale przed nami jeszcze dużo pracy.

Podsumowanie

Informacja stanowi kluczowy element wyznaczający charakter nowoczesnej cywilizacji. Dostęp do niej jest ważnym elementem w życiu każdego człowieka. Należy ułatwić niepełnosprawnym dostęp do informacji zwłaszcza tej cyfrowej. Osoby niepełnosprawne komunikują się w niestandardowy sposób, np. poprzez język migowy, alfabet brajla, pisanie, pokazywanie czy gestykulacja. Często również potrzebują narzędzi asystujących takich jak aparaty słuchowe, komputery, tekstofony czy specjalistyczne klawiatury, joysticki.

Celem pracy było wykazanie możliwości nowych mediów we wsparciu osób niepełnosprawnych w kwestii rozwoju. Jak wynika z powyższych badań Sieć daje szansę życiową osobom niepełnosprawnym na pełne uczestnictwo we współczesności. Umiejętność korzystania z nowych mediów, czyli w pewnym uproszczeniu z Internetu wraz ze swoimi licznymi funkcjami, w wielu zakresach może być szansą na poprawę ich sytuacji życiowej, np. w sferze podejmowania niezależnych decyzji i obserwowania skutków własnej działalności. Nowe media dają możliwość nauki, pracy, spełniania się w życiu zawodowym jak i prywatnym. Jednak należy pamiętać o zagrożeniach uczestnictwa w świecie nowych mediów i zachowaniu ostrożności podczas korzystania z nich. Osoby niepełnosprawne bardziej narażone na agresję należy lepiej wyedukować w tym kontekście, by Internet przestał być zagrożeniem a mógł być wykorzystywany w pozytywnych aspektach.

Nowe technologie zmieniły i wciąż zmieniają naszą rzeczywistość. Wplatają się w obszary takie jak relacje z innymi ludźmi, prace, naukę, domowe podwórko czy rodzinne kontakty. Należałoby więc przystosować wszystkich ludzi do korzystania z Sieci jak i samą sieć przystosować do każdej społeczności. Tylko po to by Internet służył ludziom na równych warunkach i nie wykluczał niepełnosprawnych ze społeczności, do której należymy wszyscy.

Bibliografia

- Bednarek J. (2006). *Multimedia w kształceniu*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Fundacja Widzialni (2016). *Raport Dostępności 2016*, <http://www.widzialni.org/container/raport-dostepnosci-2016.pdf> [09.05.2016].
- McLuhan M. (2004). *Zrozumieć media. Przedłużenia człowieka*. Warszawa: Wydawnictwa Naukowo-Techniczne.
- Krause A. (2015). *Człowiek niepełnosprawny wobec przeobrażeń społecznych*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Plichta P. (2013). *Młodzi użytkownicy nowych mediów z niepełnosprawnością intelektualną – między korzyściami i zagrożeniami*. „Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 12(1), 121-138.
- Sahaj T. (2013). *Nowe media w służbie osób niepełnosprawnych fizycznie, intelektualnie i społecznie* [w:] Sokołowski M. (red.). *Nowe media i wyzwania współczesności*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Sękowska Z. (1981). *Tyflopedagogika*. Warszawa: PWN.
- Szkudlarek T. (1999). *Media: szkic z filozofii i pedagogiki dystansu*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Web Accessibility Initiative (WAI)* (2016), <https://www.w3.org/WAI/> [09.05.2016].
- Web Content Accessibility Guidelines WCAG 2.0* (2008), <http://fdc.org.pl/wcag2/> [17.12.2015].
- Widawska E., Wysocka E., Wieczorek Z. (2014). *Wyznaczniki wykluczenia cyfrowego i dostępności stron internetowych instytucji publicznych*. Częstochowa: Akademia im. Jana Długosza.
- Zadrożny J. (2014). *Web Content Accessibility Guidelines (WCAG) 2.0 – zasady i wytyczne do tworzenia dostępnych serwisów internetowych*. „Niepełnosprawność – zagadnienia, problemy, rozwiązania” III(12), 17-23.